

Piotr Fiedorczyk

Dokumenty archiwalne dotyczące organizacji prac nad unifikacją i kodyfikacją polskiego prawa cywilnego w latach 1945–1948

Wstęp

Prezentowany poniżej wybór dokumentów ma na celu przedstawienie organizacyjnej strony prac nad unifikacją i kodyfikacją prawa cywilnego w pierwszych latach po II wojnie światowej. Jak wiadomo, w II Rzeczypospolitej zadanie kodyfikacji prawa sądowego powierzono utworzonej ustawą z 3 czerwca 1919 r. Komisji Kodyfikacyjnej¹. Organ ten miał rozbudowaną strukturę organizacyjną, był skonstruowany jako niezależne fachowe ciało powołane do prac nad kodyfikacją według przez siebie stworzonych regulaminów oraz według samodzielnie określonego harmonogramu prac. W międzywojennym dwudziestoleciu Komisja zakończyła prace nad prawem karnym, natomiast kodyfikacja prawa cywilnego była znacznie słabiej zaawansowana, gdyż – poza kodeksem zobowiązań, kodeksem handlowym oraz kodeksem postępowania cywilnego – znajdowała się w fazie projektów.

Przejęciu władzy przez komunistów w 1944 r. towarzyszyły zmiany prawa sądowego, widoczne najpierw w prawie karnym. W 1945 r. zapadła decyzja o kontynuacji prac nad unifikacją prawa cywilnego. Publikowany poniżej dokument nr 1 ilustruje fakt zerwania z dotychczasową metodą prac Komisji Kodyfikacyjnej nie wskrzeszono (ale nie uchylono ustawy z 1919 r.), natomiast całość prac powierzono prawnikom zatrudnionym w Ministerstwie Sprawiedliwości, kierowanym przez Henryka Świątkowskiego. Decyzję o unifikacji podjął Rząd Tymczasowy w ostatnich dniach funkcjonowania. Zwracając uwagę przewidziane w uchwale Rady Ministrów nadzwyczaj krótkie terminy zakończenia unifikacji

---

¹ Dz. P.P.P. Nr 44, poz. 315.

– warto podkreślić, że nierealne i w konsekwencji niedotrzymane. Także zawarte w uchwale postanowienie o powołaniu Komisji Opiniodawczej Unifikacji Prawa jako organu konsultacyjnego nie miało w praktyce istotnego odzwierciedlenia w toku prac unifikacyjnych².

Dzieło unifikacji prawa zostało zakończone w listopadzie 1946 r. Dziesięć podstawowych dekretów zawierających prawo cywilne materialne³ tworzyło nowe polskie prawo cywilne i w połączeniu z przedwojennym kodeksem zobowiązań regulowało całość materii tej gałęzi prawa. Ich wydanie to sukces „ludowych” władz, osiągnięty jednak nie tyle dzięki nowej metodzie prac, ile dzięki wykorzystaniu przedwojennych projektów.

Decyzja o kodyfikacji prawa (dokument nr 2) była zapewne wynikiem optymistycznej oceny możliwości, związanych ze wspomnianym sukcesem dzieła unifikacji. Zwraca uwagę fakt sformalizowania procedur, co wyraża się m.in. w powołaniu komisji. Utrzymano jednak ściśle kierownictwo prac w rękach ministra sprawiedliwości. Zakres projektowanych prac nad kodeksem był słusznie ograniczony do koncepcji scalenia dekretów w jeden akt ustawodawczy. Regulamin prac komisji (dokument nr 3) nie był skomplikowany, opierał się jednak na przemyślanej koncepcji trzech czytań projektu. Ważną rolę w przebiegu prac spełniać miała przewidziana regulaminem konsultacja w środowiskach prawniczych. Przyjęte rozwiązania organizacyjne wskazują na podobieństwo do treści ostatniego regulaminu prac Komisji Kodyfikacyjnej.

Podjęta w 1947 r. próba kodyfikacji prawa nie została zakończona sukcesem. Przyśpieszona stalinizacja kraju w drugiej połowie 1948 r. czyniła bezprzedmiotowym dalsze prace nad opartym na „burżuazyjnych” założeniach aktem prawnym. Opublikowane projekty poszczególnych ksiąg kodeksu⁴ wskazują jednak, że przyjęta metoda prac przynosiła wartościowe rezultaty.

---

² Pisze o tym ostatnio A. A. Kozioł, *Organizacja prac nad prawem cywilnym w Polsce w latach 1945–1946*, [w:] *Z dziejów prawa*, A. Lityński (red.), cz. 7, Katowice 2005, s. 174–186.

³ Wykaz w: A. Lityński, *Historia prawa Polski Ludowej*, Warszawa 2005, s. 184.

⁴ „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1948, nr 4, s. 6–12.

DOKUMENT NR 1

1945 czerwiec 12, Warszawa. – Uchwała Rady Ministrów w sprawie unifikacji prawa cywilnego.

1) Dalsze pozostawanie w mocy na obszarach Polski przepisów dzielnicowych będących wyrazem obcej myśli prawniczej a nierzadko wstecznictwa społecznego, uznać należy za niedopuszczalne.

2) Rada Ministrów poleca wszystkim Ministerstwom, każdemu w jego zakresie działania niezwłoczne przystąpienie do prac nad przygotowaniem materiałów z zakresu unifikacji i uporządkowania obowiązującego prawa. Te prace wstępne należy zakończyć najpóźniej do dnia 1 września 1945 r.

3) W możliwie bliskim czasie należy przygotować poszczególne projekty prawodawcze, a po zatwierdzeniu ich przez Komisję Prawniczą przedłożyć Radzie Ministrów do uchwalenia. Termin ostateczny zakończenia tych prac upływa z dniem 1 kwietnia 1946 r.

4) Rada Ministrów upoważnia Ministra Sprawiedliwości do koordynowania wszystkich prac w zakresie unifikacji i uporządkowania prawa.

5) Rada Ministrów upoważnia Ministra Sprawiedliwości do powołania Komisji Opiniodawczej Unifikacji Prawa, do której wejść winni przedstawiciele stronnictw politycznych, związków zawodowych oraz wybitni znawcy prawa. Komisja ta ustalać będzie wytyczne kształtowania jednolitego ustawodawstwa polskiego i współdziałać z istniejącą Komisją Prawniczą.

6) Regulamin Komisji Opiniodawczej Unifikacji Prawa ustali Minister Sprawiedliwości.

7) Rada Ministrów upoważnia Ministra Sprawiedliwości do pokrywania wydatków na prace związane z unifikacją prawa (w szczególności na druki, diety członków Komisji i koszty przejazdu) z działu I § 8 budżetu Min. Sprawiedliwości, któremu to Ministerstwu przyznaje się na powyższe cele na okres od 1 VII 1945 r. do 30 IX 1945 r. kredyt w wysokości 300 000 złotych.

Edward Osóbka-Morawski

Oryginał, maszynopis.

Archiwum Akt Nowych, zespół akt: Urząd Rady Ministrów sygn. 5/1166, k. 38.

DOKUMENT NR 2

1947 luty 18, Warszawa. – Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie powołania komisji do opracowania jednolitego polskiego kodeksu cywilnego.

Celem opracowania jednolitego polskiego kodeksu cywilnego opartego na aktach ustawodawczych, które zunifikowały prawo cywilne w Polsce, powołuję Komisję w następującym składzie:

- 1) Jan Wasilkowski, Profesor Uniwersytetu Warszawskiego,
- 2) Marian Lisiewski, Sędzia Sądu Najwyższego,
- 3) Jan Witecki, Sędzia Sądu Najwyższego,
- 4) Seweryn Szer, Wicedyrektor Departamentu Ustawodawczego,
- 5) Aleksander Wolter, Sędzia Sądu Apelacyjnego.

Przewodnictwo komisji obejmuję osobiście, zastrzegając sobie prawo wyznaczenia zastępców przewodniczącego spośród pracowników Ministerstwa Sprawiedliwości.

Stałymi zastępcami w przewodnictwie na poszczególnych posiedzeniach komisji są:

Stefan Bancercz, Dyrektor Departamentu Ustawodawczego oraz członkowie komisji wymienieni pod 4) i 5).

Do pełnienia obowiązków sekretarza komisji powołuję Witolda Czachórskiego Sędziego Sądu Grodzkiego. Komisja korzysta z pomocy biurowej Departamentu Ustawodawczego Ministerstwa Sprawiedliwości.

Regulamin obrad opracuje komisja i przedstawi mi go do zatwierdzenia.

Wynagrodzenie za udział w pracach komisji będzie ustalone przeze mnie na podstawie wniosków przedstawionych przez Dyrektora Departamentu Ustawodawczego w granicach funduszków przeznaczonych na cele kodyfikacji prawa w budżecie Ministerstwa Sprawiedliwości.

Podpis H. Świątkowski

Oryginał, maszynopis.

Archiwum Akt Nowych, zespół akt: Ministerstwo Sprawiedliwości, sygn. akt 2390, k. 4.

DOKUMENT NR 3

1947 marzec 28, Warszawa. – Regulamin Komisji do opracowania projektu kodeksu cywilnego.

UR.110/47/Kod.

R o z d z i a ł I.

Kierownictwo

§ 1.

Pracami komisji kieruje Minister Sprawiedliwości. Może on w każdym czasie wglądać w prace komisji, żądać od jej członków wyjaśnień i sprawozdań oraz wydawać zarządzenia, dotyczące usprawnienia prac komisji.

Minister Sprawiedliwości w szczególności:

- 1) zatwierdza uchwały komisji w sprawie wyznaczenia referentów (w razie potrzeby współreferentów) do opracowania poszczególnych działów kodeksu;
- 2) powołuje na podstawie wniosków komisji biegłych do poszczególnych zagadnień oraz dopuszcza ich do udziału w pracach komisji;
- 3) wyznacza terminy i miejsce posiedzeń komisji oraz ustala porządek obrad;
- 4) przewodniczy na posiedzeniach.

§ 2.

Minister Sprawiedliwości może swe uprawnienia, wynikające z niniejszego regulaminu, przekazać w całości lub w części wyznaczonemu przez siebie zastępcy.

R o z d z i a ł II.

Posiedzenia Komisji

§ 3.

Do ważności obrad komisji potrzebna jest obecność przynajmniej trzech członków komisji.

Uchwały komisji zapadają bezwzględną większością głosów; w razie równości rozstrzyga głos przewodniczącego.

Jednakże jeżeli przedmiotem uchwały jest wniosek o zmianę przepisów prawa obowiązującego, wniosek taki w razie równości głosów upada.

Przewodniczący bierze udział w głosowaniu, chociażby nie był członkiem komisji.

R o z d z i a ł III. Sprawy administracyjne

§ 4.

Czynności administracyjne związane z pracami komisji spełnia sekretarz komisji.

Do sekretarza komisji należy w szczególności:

- 1) sporządzanie protokołu z posiedzeń komisji;
- 2) prowadzenie biurowości komisji;
- 3) zapewnienie niezbędnej pomocy biurowej ze strony Departamentu Ustawodawczego Ministerstwa Sprawiedliwości.

R o z d z i a ł IV.

Plan prac

§ 5.

Na pierwszym posiedzeniu komisja ustala wytyczne, dotyczące zakresu i układu kodeksu cywilnego, po czy wyznacza referentów i koreferentów poszczególnych działów.

§ 6.

Referenci opracowują projekty wstępne. Motywy do poszczególnych artykułów lub grup artykułów powinny być w tym stadium prac przedstawione o tyle, o ile chodzi o projektowane zmiany lub uzupełnienia przepisów obowiązujących.

§ 7.

Referent przesyła projekt wstępny przewodniczącemu, który zarządza rozesłanie odpisów projektu wszystkim członkom komisji.

§ 8.

Pierwsze czytanie rozpoczyna się nie wcześniej, jak po upływie dwóch tygodni od rozesłania ostatniego projektu wstępnego.

§ 9.

Na wniosek referenta, przewodniczący może wyznaczyć posiedzenie komisji, w celu wyjaśnienia poszczególnych zagadnień.

§ 10.

W pierwszym czytaniu poprawki do projektu mogą być zgłaszane zarówno na piśmie, jaki i ustnie.

Uwagi, które nie zawierają sformułowanych wniosków, nie mogą być przedmiotem dyskusji.

§ 11.

W pierwszym czytaniu uchwały, dotyczące tekstu projektu oraz poprawek, zapadają z zastrzeżeniem redakcji.

Ustalenie redakcji projektu pierwszego czytania, komisja zleci dwóm członkom, którzy opracują tekst z udziałem sekretarza. Ustalona w ten sposób redakcja będzie zatwierdzona przez komisję.

§ 12.

Projekt będzie rozesłany sądom i innym władzom, instytucjom i organizacjom oraz znawcom prawa według uznania przewodniczącego.

§ 13.

Uwagi i wnioski, które wpłyną do komisji na skutek rozesłania projektu (§ 12), będą opracowane przez referentów według właściwości.

§ 14.

Przedmiotem drugiego czytania będą wnioski opracowane przez referentów stosownie do § 13 oraz wnioski członków komisji, zgłoszone na piśmie z uzasadnieniem.

Przewodniczący może zezwolić na obrady nad wnioskami zgłoszonymi w inny sposób.

Do drugiego czytania stosuje się poza tym odpowiednio § 11.

§ 15.

Przedmiotem trzeciego i ostatniego czytania będą umotywowane wnioski na piśmie, dotyczące redakcji i układu projektu.

Przewodniczący może zezwolić na obrady nad innymi wnioskami.

§ 16.

Po ukończeniu trzeciego czytania komisja przedstawia projekt Ministrowi Sprawiedliwości.

§ 17.

Po zakończeniu trzeciego czytania referenci opracują uzasadnienie projektu.

Komisja rozpatrzy i ustali tekst uzasadnienia.

Podpis H. Świątkowski

Oryginał, maszynopis.

Archiwum Akt Nowych, zespół akt: Ministerstwo Sprawiedliwości, sygn. 2390, k. 104–108.